

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 330.332.01

ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Т. Г. Затонацька, д.е.н., доцент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

В статті досліджено стан інвестиційної безпеки України. Розглянуто зарубіжний досвід щодо адаптації інвестиційної політики України до принципів інвестиційної політики нового покоління. Надані рекомендації щодо напрямів забезпечення певного рівня інвестиційної безпеки України.

Ключові слова: інвестиційна безпека, інвестиційний протекціонізм, інвестиційна політика

Постановка проблеми. Суттєві зміни соціального та економічного характеру, що нині відбуваються в Україні, формуються зовнішніми та внутрішніми факторами. При певному поєднанні вони мають не лише позитивні, але й негативні наслідки, що можуть загрожувати національним інтересам країни. Ефективно протидіяти таким подібним загрозам має механізм державного регулювання, який використовуючи відповідні важелі, повинен забезпечити національну і, зокрема, інвестиційну безпеку держави.

Проблеми забезпечення економічної та її складової інвестиційної безпеки України як неодмінної умови її суверенітету привертають до себе пильну увагу політичних діячів, учених, фахівців та широких верств населення. Дослідження системи інвестиційної безпеки є дуже важливою та актуальною проблемою, особливо у період кризових явищ у економічній та соціальній сферах. Для того, щоб мати можливість передбачити та попередити можливі загрози у даній сфері та прискорити розвиток економіки України в цілому у даній роботі представлено дослідження стану інвестиційної безпеки України, сучасних підходів щодо формування інвестиційної політики, враховуючи зарубіжний досвід наведені рекомендації щодо заходів підвищення інвестиційної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремим питанням інвестиційної безпеки як визначальної складової економічної безпеки держави присвячена велика кількість наукових досліджень. Зокрема, досить великий спектр питань соціально-економічного змісту, структури, функцій і методів економічної безпеки знайшли своє висвітлення в працях таких науковців: І. Бабич, О. Барановський, З. Варналій, О. Власюк, А. Гальчинський, М. Ермошенко, Я. Жаліло, В. Кириленко, М. Недашківський, В. Мунтіян, С. Пирожков, Л. Паштова, А. Сухоруков та інших.

Мета і завдання статті. Метою роботи є дослідження зарубіжного досвіду формування інвестиційної політики держави та, враховуючи стан інвестиційної безпеки України, надати рекомендації її підвищення та адаптації в напрямку євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. У науковій праці російської академії ім. Г. В. Плеханова "Основи економічної безпеки" [1] економічну безпеку подано як "стан, в якому народ (за допомогою держави) може суверенно, без втручання і тиску ззовні,

визначати шляхи і форми свого економічного розвитку". Економічна безпека є синтетичною категорією політекономії і політології, що тісно пов'язана з категоріями економічної незалежності і залежності, стабільності й уразливості, економічного суверенітету і економічного тиску, шантажу, примусу й агресії.

В роботі [2] подано підходи щодо визначення економічної безпеки країни, а саме: як сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного відновлення і самовдосконалення. Очевидно, що під впливом різноманітних факторів, змінюється рівень економічної безпеки. Безперечно однією із важливих складових економічної безпеки є інвестиційна складова, яка створює фундамент для розвитку економіки країни.

Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України Мінекономрозвитку [3] визначено, що інвестиційна безпека – розглядається як рівень національних та іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), який здатен забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів.

На думку В.І. Кириленко інвестиційна безпека означає процес забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економіка здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку і соціально-економічної стабільності країни, зростання конкурентоспроможності національної економіки та добробуту населення. З одного боку, вона характеризує досягнутий рівень використання інвестиційних ресурсів в економіці, а з іншого – визначає процес та напрями ефективного їх використання [4].

Інвестиційна безпека характеризується наступними індикаторами [5]: рівень інвестування (відношення валових інвестицій до ВВП); відношення приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП; рівень інвестицій в оновлення основних засобів; частка ПІІ у загальному обсязі інвестицій.

Щодо ПІІ слід зазначити, що хоча їх обсяг збільшується протягом 2006-2012 рр., приріст ПІІ до ВВП з кожним роком зменшується (з 4.4% до

2,34%) і сягає небезпечного рівня, оскільки ВВП зростає більш швидкими темпами.

Дослідивши структуру прямих іноземних інвестицій, зазначимо, що, починаючи з 2000 р., вони вкладалися у великі промислові підприємства, що пов'язується з третьою хвилею приватизації державних підприємств, то потім почали спрямовуватися у фінансовий сектор та операції з нерухомістю, що не сприяло структурно-технологічним змінам в економіці країни. Відтак з 2004 р. до кінця 2011 р. частка прямих іноземних інвестицій у переробну промисловість зменшилася з 46,5 до 26,5 % (станом на 31.12.2011), у т. ч. у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – з 14,8 до 4,2; машинобудування – з 8,9 до 2,5 %; металургійне виробництво – спочатку зростає з 6,7 %; у 2004 р. до 26 % у 2007 р., потім зменшилася до 12,4 %. На відміну від переробної промисловості частка прямих іноземних інвестицій у фінансову діяльність збільшилася з 7,4 до 33,1 %, в операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям – з 5,8 до 11,6 %.

Згідно роботи [6] зазначимо, що поряд з недостатньою активністю вітчизняних інвесторів істотною загрозою інвестиційній безпеці України є монополізація іноземним капіталом стратегічних галузей економіки, про що може свідчити зростання частки прямих іноземних інвестицій у ВВП з 20,7 % у 2006 р. до 30,9 % у 2012 р. (що у 5 разів перевищує порогове значення).

Відмічають найбільш гострі питання інвестиційної безпеки, зокрема: не послаблення тиску на бізнес та відсутність спрощення будь-яких загальних умов для ведення бізнесу, корупція, податковий тиск, значне погіршення політичної та економічної ситуації в країні, проблеми судової системи.

Враховуючи євроінтеграційний вектор, державна інвестиційна політика України має включати базові аспекти основних цілей та завдань Інвестиційної політики нового покоління, що враховує останні тенденції та потреби світової економіки. Інвестиційна політика нового покоління у міжнародному середовищі почала формуватися у післякризовий період та відображається в багатьох політичних курсах останніх кількох років, які характеризуються одночасним рухом, з одного боку, до подальшої лібералізації інвестиційних режимів і заохоченню іноземних інвестицій, а, з іншого - до регулювання інвестицій для досягнення поставлених цілей державної інвестиційної політики.

Концептуальні засади інвестиційної політики нового покоління було вперше ґрунтовно розглянуто та сформульовано на Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) у 2012 році.

Метою такої політики на національному рівні є прискорення економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національного

виробництва шляхом досягнення синергетичного ефекту від проведення інвестиційної політики та реалізації стратегій розвитку окремих галузей економіки. На міжнародному рівні метою такої політики є встановлення балансу у питаннях розподілу прав та обов'язків іноземних інвесторів та приймаючої країни, вдосконалення інвестиційних угод, що гарантували б економічну безпеку країни, до якої спрямовується іноземний капітал, та забезпечували у повній мірі право власності інвесторів.

Інвестиційна політика нового покоління ґрунтується на наступних принципах:

1. Спрямування інвестиційних потоків до ключових галузей національної економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності;

2. Інтеграція інвестиційної політики до стратегій розвитку окремих галузей та економіки країни у цілому;

3. Максимізація позитивних та мінімізація негативних ефектів від інвестування;

4. Відповідальність суб'єктів за наслідки інвестиційної діяльності;

5. Посилений інституціональний вплив на реалізацію інвестиційної політики [7].

Досягнення балансу у питанні державного контролю щодо інвестиційної безпеки та розвитку галузей, що є суверенним правом кожної країни, та необхідністю залучення прямих іноземних інвестицій, залишається одним з основних завдань державної інвестиційної політики. Так, вперше на міжнародному рівні обговорюються питання інвестиційного протекціонізму. При цьому, у міжнародній практиці відсутнє однозначне тлумачення терміну «інвестиційний протекціонізм». Однак, здебільшого це поняття передбачає нейтралізацію таких загроз з боку іноземних інвесторів, як: монополізація національних ринків; монополізація ринку фінансових послуг; залежність національних виробників від іноземних кредиторів; відтік кваліфікованого персоналу до материнських компаній; перетворення національної промисловості на сировинну базу розвинених країн; контроль з боку іноземних компаній над стратегічно важливими національними галузями, що забезпечують економічну та продовольчу безпеку країни [8, с. 110].

Зазначимо, що у більшості розвинених країн вказані заходи вже багато років широко використовуються для регулювання обсягу іноземних інвестицій у межах національних економік.

Еволюція інвестиційної політики нового покоління відбувалася з виокремлення її концептуальних засад, що значною мірою стосуються інтеграції інвестиційної діяльності у загальнодержавні цілі соціально-економічного розвитку, до галузевого розподілу заходів інвестиційної політики згідно пріоритетів розвитку національної економіки та місця держави у глобальному ланцюгу вартості.

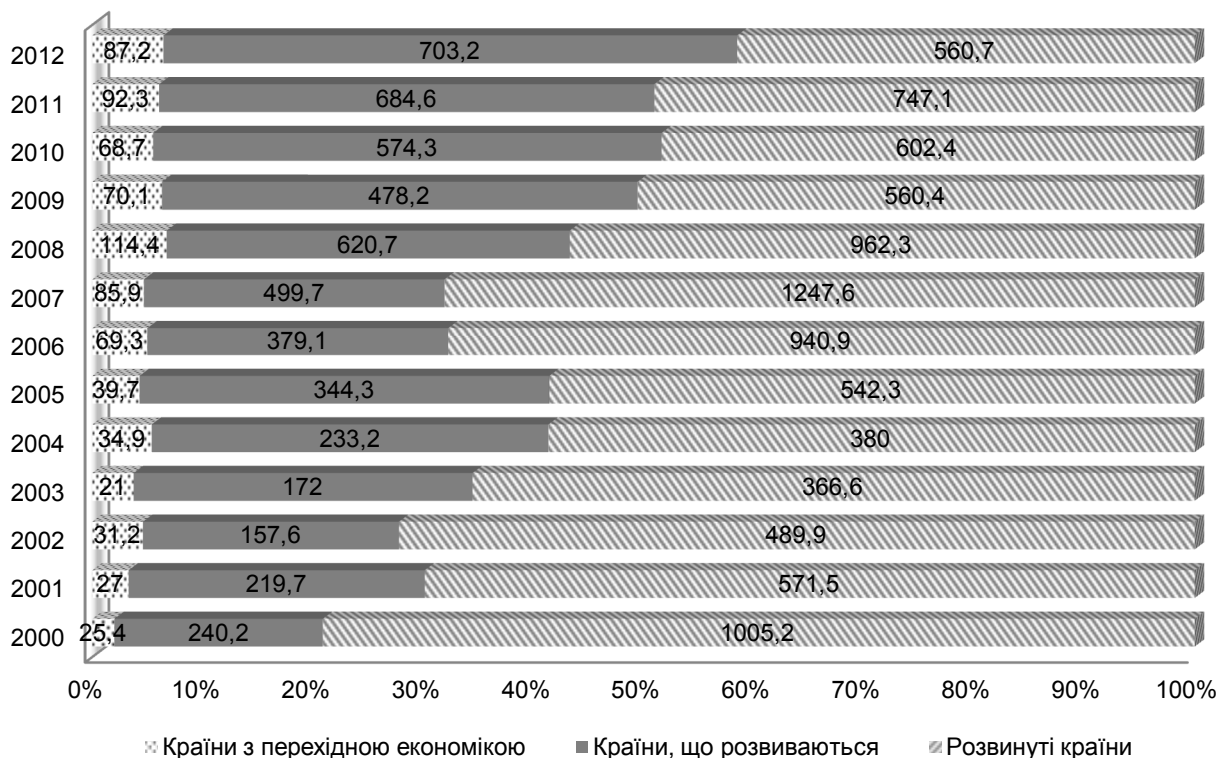
У інвестиційному звіті UNCTAD від 2013 р. зазначається тенденція диверсифікації заходів інвестиційної політики у сфері прямих іноземних та національних інвестицій. Так, у світовій економіці спостерігалася тенденція до конкретизації заходів інвестиційної політики за визначеними галузями. У цілому світові тенденції лібералізації інвестиційних режимів та політики щодо залучення приватного капіталу до розвитку секторів економіки поєднуються із посиленням заходів інвестиційного протекціонізму відносно стратегічно важливих галузей, що впливають на економічну безпеку держави. Так, відбувалося вдосконалення процедур контролю та моніторингу проектів за участю прямих іноземних інвестицій з метою недопущення монополізації певних галузей. Такі заходи стосуються перш за все добувної промисловості та сільського господарства, оскільки ефективне використання природних ресурсів та оптимальний їх розподіл є важливим компонентом економічної безпеки держави [9].

Також обмеження у залученні іноземного капіталу стосуються електроенергії, газу та водопостачання. Політика активного залучення прямих іноземних інвестицій проводиться переважно у

галузі гуртової та роздрібної торгівлі, мас-медіа, транспорту [9]. На рис. 1 наведено притік глобальних ПІІ в розрізі основних груп країн у 2000-2012 рр.

На протязі 2010-2012 рр. половину із 20 країн, на долю яких припав найбільш обсяг інвестиційних ресурсів, склали країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою. Якщо на початок аналізованого періоду (2000 р.) на долю розвинутих країн припадало близько 80 % притоку усіх глобальних ПІІ, то поступово їх частка зменшилася у 2012 р. до 48 %. На долю ж країн, що розвиваються, у 2000 р. припадало приблизно 20 % притоку усіх ПІІ, а у 2012 р. – збільшилася до 52 %, тобто збільшилася більш, ніж вдвічі (рис. 1). Показовою є і ситуація з обсягами притоку інвестиційних ресурсів у економіку слаборозвинутих країн (країни з перехідною економікою): так, частка притоку ПІІ у ці країни у 2000 р. була приблизно 2 %, а 2012 р. збільшилася до приблизно 6 %, тобто у 3 рази.

Використовуючи методику подану в роботі [3] для України порогове значення інвестиційної безпеки в найближчі роки має бути на рівні 25%.

Джерело: побудовано на основі даних World Investment Report 2001-2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/Pages/Publications.aspx>

Рис. 1. Притік глобальних ПІІ в розрізі основних груп країн у 2000-2012 рр.

Зауважимо, що для країн, які розвиваються, характерним є переважання внутрішніх інвестицій над прямими іноземними. Завданням державної інвестиційної політики є створення такої пропорції іноземних інвестицій із внутрішніми, щоб у результаті досягти економічного зростання

економічного зростання, та усунути соціальні диспропорції [7, с. 21].

В інвестиційній політиці нового покоління зроблено акцент на зростанні ролі глобальних ланцюгів вартості у процесі формування конкурентних переваг країни та забезпечення еко-

номічного зростання. У такому ланцюгу додана вартість формується на рівні кожної наступної країни, що експортує товар проміжного характеру. Контроль за розвитком глобальних ланцюгів вартості здійснюють транснаціональні корпорації. На рівні розробки національної інвестиційної політики важливим є визначення ролі та завдань кожної окремої країни у процесі створення доданої вартості з огляду на спроможність галузей національної економіки. Тобто, формування державної інвестиційної політики вимагає підвищеної уваги до діяльності ТНК на території держави та місцю і ролі, яку відіграє держава у глобальному ланцюгу вартості.

Зауважимо, що у першу чергу державна інвестиційна політика в Україні має включати заходи, які стосуються розвитку реального сектору економіки. У цьому контексті особливо важливого значення набуває встановлення оптимального співвідношення обсягу прямих іноземних та внутрішніх інвестицій. Оскільки у країнах, що розвиваються, гостро стоїть питання надходження та впровадження технологічних новацій та високих технологій виробництва, залучення іноземних інвесторів є вкрай необхідним. Тому виникає необхідність взаємоузгодження між протекціоністськими заходами інвестиційної політики та реалізації стратегічних напрямів розвитку галузей реального сектору.

Оскільки за умов залучення іноземних інвестицій галузь залишатиметься відкритою для закордонного інвестора до закінчення дії угоди щодо іноземного інвестування, необхідно зазначити в даній угоді запобіжні заходи щодо можливості монополізації певної галузі. Основним методом боротьби із подібними явищами є укладення угод такого змісту, де детально вказуються межі та строки, у яких може бути задіяний іноземний капітал.

Оскільки частка коштів іноземних інвесторів у структурі фінансування капітальних інвестицій в Україні не є значною, залучення протекціоністських заходів доцільно обмежити. Для цього слід:

- дозволити входження на ринок агропромислового виробництва, добувної промисловості та енергетичного сектору лише вітчизняним компаніям з правом залучати іноземні передові технології з метою модернізації виробничих процесів;
- встановити граничну межу прямих іноземних інвестицій у кожній галузі на рівні 30% з метою запобігання її монополізації;
- зобов'язати іноземних інвесторів здійснювати діяльність на території України лише за

умов укладення інвестиційних угод згідно європейських стандартів.

У процесі формування інвестиційної політики нового покоління в Україні необхідно виділити пріоритеті сфери спрямування інвестиційних потоків та встановити оптимальну пропорцію їх фінансування з державних та приватних джерел. Необхідність розбудови реального сектору економіки, створення сприятливого інвестиційного клімату та підвищення ефективності державних інвестицій є наразі ключовими напрямками державної політики України. Переорієнтація державних інвестицій на соціальну інфраструктуру та інноваційні програми, виконання яких забезпечить перехід економіки до високотехнологічних і наукомістких виробництв і підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світовому ринку.

Висновки. На сьогодні забезпечення економічної безпеки країни визначає два напрями – ефективний менеджмент (в т. ч. державний) та наявність інноваційних технологій (можливість їх впровадження у серійне виробництво).

До основних загроз інвестиційній безпеці можна віднести такі: недостатнє використання можливостей виходу українських компаній на міжнародні ринки капіталів; брак державної інвестиційної стратегії, що спричиняє відсутність раціональної оцінки інвестиційних ризиків; невідповідність інвестування економіки України потребам структурної перебудови; обмеженість доступу до фінансових ресурсів та відсутність ефективних механізмів трансформації заощаджень населення в інвестиції; монополізація іноземним капіталом стратегічних галузей економіки України через приватизацію стратегічних підприємств; регіональні та галузеві диспропорції у надходженнях інвестицій.

У контексті євроінтеграційних процесів та забезпечення інвестиційної безпеки в Україні рекомендується:

- здійснити захист вітчизняних ринків від монополізації іноземними інвесторами шляхом встановлення граничної межі прямих іноземних інвестицій у кожній галузі;
- спрямувати державні інвестиційні ресурси на співфінансування проектів із вітчизняним компаніям, що здійснюють діяльність у сферах енергозбереження, оборонної промисловості, АПК, будівництва;
- створення спеціальних режимів оподаткування для реалізації стратегічних інвестиційних проектів, які відповідають визначеним державою пріоритетам.

Список використаної літератури:

1. Основи економічної безпеки (держава, регіон, підприємство, особа). / Під редакцією Є.А. Олійникова. – М.: ЗАТ "Бізнес-школа "Інтел-синтез", 1997. – 288 с.
2. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
3. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки

України від 02.03.2007 № 60. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0.

4. Кириленко В.І. Аналітичне моделювання майбутнього стану інвестиційної безпеки / В.І. Кириленко // Актуальні проблеми економіки. – № 9 (51). – 2005. – С. 134-140.

5. Стратегічні пріоритети. – №3 (28). – 2013 р. – 196 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/SP_3_2013.pdf

6. Бабець І.Г. Науково-технічна складова інвестиційної безпеки регіонів України в умовах євроінтеграції / І.Г.Бабець // Економічний вісник університету: зб. наук. праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний університет ім. Григорія Сковороди», 2012. – Вип. 18/2. – С. 8-14.

7. World Investment Report 2012: Towards a New Generation of Investment Policies. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad-docs.org/files/UNCTAD-WIR2012-Preface-Key-messages-and-Overview-en.pdf>.

8. World Investment Report 2011: Non-Equity Modes of International Production and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unctad.org/en/docs/wir2011_embargoed_en.pdf.

9. World Investment Report 2013: Global Value Chains: Investment and Trade for Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=588>.

Затонацкая Т. Г. Инвестиционная безопасность Украины в период евроинтеграционных процессов

Статья посвящена исследованию состояния инвестиционной безопасности в Украине и направлениям формирования государственной инвестиционной политики под влиянием евроинтеграционных процессов с учетом инвестиционной безопасности страны. Автором проанализированы научные подходы к определению инвестиционной безопасности. Рассмотрены нормативно-правовые акты регулирующие процессы инвестиционной безопасности Украины. Проанализированы основные принципы определения инвестиционной безопасности Украины и указано индикаторы с учетом порогового значения.

Исследована динамика прямых иностранных инвестиций в Украину по сравнению с группами определенных стран мира. Рассматриваются особенности политики европейских стран в сфере прямых иностранных и национальных инвестиций и, на основе международных отчетов ЮНКТАД, характеризуются образцовые точки по улучшению экономической и политической ситуации в Украине. Приведены основные принципы инвестиционной политики нового поколения и обоснованные рекомендации относительно инвестиционных протекционистских мер в Украине и адаптации государственной инвестиционной политики к европейским стандартам с учетом инвестиционной безопасности.

Автором статьи, на основе фундаментальных научных исследований и проведенного анализа отечественных и зарубежных источников в контексте евроинтеграционных процессов и обеспечения инвестиционной безопасности в Украине предоставляются некоторые рекомендации.

Ключевые слова: инвестиционная безопасность, инвестиционный протекционизм, инвестиционная политика

Zatonatskaya T. Investment security of Ukraine during the period of EU integration processes

The article investigates the status of investment security in Ukraine and toward public investment policy during the period of EU integration processes in view of the investment security.

The author analyzes the scientific definition of investment security. The author looking for governing regulations processes of investment security of Ukraine. The article gives the definition of investment security of Ukraine and stated indicators with threshold.

The dynamics of foreign direct investment in Ukraine compared with groups in certain countries of the world. During the analysis, the author considered particularly European policy in the field of direct foreign and domestic investment and, through international UNCTAD reports characterized focal points to improve the economic and political situation in Ukraine. In the article discusses the basic principles of investment policy and a new generation of informed recommendations on investment protectionism in Ukraine and adaptation of state investment policy to European standards taking into account the investment security.

Building on fundamental research and analysis of domestic and foreign sources in the context of European integration processes and ensure investment security in Ukraine the author provided some recommendations.

Keywords: investment security, investment protection, investment policy

Дата надходження до редакції: 21.04.2014 р.

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.